

УДК 378.046:[37.035.4:323.39]

Інна Сурай

професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту
НАДУ при Президентіві України, д.держ упр., с.н.с., доцент

ОПАНУВАННЯ ЕЛІТОЛОГІЧНИМИ ЗНАННЯМИ ПРИ ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАГІСТРІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

У статті висвітлено питання необхідності опанування елітологічними знаннями при професійній підготовці магістрів державного управління як процесу, що сприяє формуванню й розвитку еліти в державному управлінні, особливостей процесу опанування елітологічними знаннями при професійній підготовці магістрів державного управління та рекомендації з удосконалення цього процесу.

Ключові слова: еліта в державному управлінні; формування, розвиток еліти в державному управлінні; елітологічні знання; опанування елітологічними знаннями; підготовка магістрів державного управління.

Inna Suray

MASTERING THE KNOWLEDGE IN ELITOLOGY WHILE PROFESSIONAL PREPARATION OF MASTERS IN PUBLIC ADMINISTRATION

The article highlights the necessity to gain and improve the knowledge in elitology when professional preparing Masters in Public Administration so that it can be as a part of formation and development of elite in public administration process. The features of professional preparation of Masters in Public Administration process and recommendations for its implementation and improvement are demonstrated.

Keywords: elite in public administration; formation, development of elite in public administration; knowledge in elitology, preparation of Masters in public administration.

Инна Сурай

ОВЛАДЕНИЕ ЭЛИТОЛОГИЧЕСКИМИ ЗНАНИЯМИ ПРИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ МАГИСТРОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

В статье отражена необходимость овладения элитологическими знаниями при профессиональной подготовке магистров государственного управления как части процесса формирования и развития элиты в государственном управлении; особенности процесса овладения элитологическими знаниями при профессиональной подготовке магистров государственного управления и рекомендации, направленные на его улучшение.

Ключевые слова: элита в государственном управлении; формирование, развитие элиты в государственном управлении; элитологические знания; подготовка магистров государственного управления.

Еліта в державному управлінні – це невід’ємна і важлива частина суспільства, яка виникає в результаті його соціально-політичної диференціації, наділена офіційними повноваженнями, володіє правом і можливостями приймати управлінські рішення щодо життєдіяльності суспільства, організувати їх впровадження, координувати діяльність усіх ключових інститутів суспільства та відповідає аксіологічному критерію елітності [5, с. 403]. Її формування (у загальному, широкому значенні) – складний, тривалий, еволюційний процес, складовою частиною якого є цілеспрямоване формування еліти в державному управлінні (вужке значення, обмежене специфічністю, що пов’язане з системою державного управління) як процес створення особистості за певними ознаками, що передбачає заходи, спрямовані на її розвиток.

З огляду на те, що сучасній Україні вже сьогодні потрібна сучасна еліта в державному управлінні, актуалізуються питання саме цілеспрямованого її формування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що тема формування й розвитку еліти в державному управлінні України є актуальною, але, на жаль, ще малодослідженою. Певною мірою ці питання розглянуті тими науковцями, які досліджували процес підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації в системі державного управління та, зокрема, державної служби: С. М.Серьогіним, Н. Т.Гончарук, М. М.Білинською, Ю. В.Ковбасюком, В. М.Князевим, В. І.Луговим, Н. Р. Нижник, Т. І.Пахомовою, М. І.Пірен та іншими. Проте, сучасні програми професійної підготовки магі-

стрів державного управління потребують посилення їх елітологічної складової, що зумовлює необхідність науково-обґрунтованих і, водночас, практико-спрямованих рекомендацій з удосконалення процесу опанування елітологічними знаннями, зокрема при професійній підготовці магістрів державного управління.

Метою статті є висвітлення особливостей процесу опанування елітологічними знаннями при професійній підготовці магістрів державного управління та рекомендації з удосконалення цього процесу.

На нашу думку, формування еліти в державному управлінні – це цілеспрямований процес створення особистості за певними ознаками, що передбачає заходи, спрямовані на її розвиток, та обов'язково включає її свідомий саморозвиток. Розвиток еліти в державному управлінні – це специфічний, прогресивно спрямований, соціально обумовлений процес змін особи як суспільної істоти, результатом якого є виникнення якісно нових аксіологічних характеристик особистості та у результаті якого формується «нова» особистість. Розвиток еліти в державному управлінні України має бути цілеспрямованим (насамперед, спрямованим на ефективність державного управління), що дозволить пришвидшити процес формування еліти за необхідними якостями та унеможливить прояви регресивних або кризових явищ [5, с. 402].

Формування та розвиток еліти в державному управлінні – це взаємопов'язані спрямовані процеси якісної трансформації, які слід вважати еволюційними. В їх результаті виникають (повільно або стрімко) принципово нові особистості з кращими властивостями, можливостями і перспективами. Водночас, еліта в державному управлінні має сприйматися як еволюційний ресурс для еволюції держави та суспільства в цілому, а її постійний розвиток, циркуляція еліт необхідні для забезпечення динамічної рівноваги суспільства.

Концептуальними засадами формування й розвитку еліти в державному управлінні сучасної України мають бути категорії: «добросочесність» і «принцип добросочесності»; «лідерство» еліти в державному управлінні, а також селективні механізми формування й розвитку еліти в державному управлінні [5, с. 547–553].

Особливості еліти в державному управлінні як феномена зумовлюють специфіку механізмів її формування й розвитку. Серед складових елементів механізму формування й розвитку еліти в державному управлінні сьогодні мають бути: обов'язковість підготовки за магістерською програмою напрямом «Державне управління»; самоосвіта і саморозвиток особистості; тренінги з розвитку лідерства як вищого рівня управління [5, с. 547–553].

Зазначимо, що головним державним вищим навчальним закладом України з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування визначено Національну академію державного управління при Президентові України (далі – Національна академія). Її місія у: формуванні сучасної управлінської еліти України; розвитку професійної компетентності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування; науковому супроводі державно-управлінських реформ [4].

Сьогодні Національна академія реалізує освітньо-професійні програми на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістра напрямом «Державне управління», «Управління суспільним розвитком», «Публічна політика та управління», «Регіональне управління», «Міське самоврядування», «Публічне адміністрування», «Дер-

жавне управління у сфері охорони здоров'я», «Державне управління у сфері освіти», «Державне управління у сфері національної безпеки», «Електронне урядування», «Парламентаризм та парламентська діяльність») і 53 спеціалізаціями.

У Національній академії деякі питання еліт розглядаються під час вивчення: 1) вибіркової навчальної дисципліни «Лідерство та управлінська еліта» (спеціалізація «Сучасні механізми управління суспільним розвитком», спеціальність «Управління суспільним розвитком» – кваліфікація: магістр суспільним розвитком) – одна дисципліна однієї з чотирьох спеціалізацій названої спеціальності; 2) вибіркової навчальної дисципліни «Політичні еліти та політичне лідерство» (спеціалізація «Політико-правова діяльність», спеціальність «Парламентаризм та парламентська діяльність» – кваліфікація: магістр державного управління) – одна дисципліна однієї з трьох спеціалізацій названої спеціальності та, зверніть увагу, однієї з десяти програм підготовки магістрів державного управління [2]. Тобто, у програмах підготовки магістрів державного управління [2], які мають бути спрямовані на формування й розвиток еліти в державному управлінні, відсутній елітологічний блок, який, на нашу думку, має бути в нормативній частині і представлений навчальною дисципліною «Елітологія» або «Елітознавство».

Зауважимо, що в Україні елітологія як наука ще проходить етап свого становлення, але світовим співтовариством протягом тисячоліть напрацьовано велику кількість теорій, концепцій та практик формування й функціонування еліти в державному управлінні. І цими знаннями й практиками мають володіти ті, хто обіймає найвищі посади в сучасній системі державного управління – її еліта.

З огляду на те, що в Україні ще не виокремилася наука елітологія, насамперед з причини недостатньої розробленості проблемних питань еліти в державному управлінні сучасними науковцями, сьогодні більш впевнено можна говорити про елітознавство. Елітознавство – сфера знань, що може сприйматися як частина науки елітології; навчальна дисципліна (українська новація, кафедра парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії, 2014 р.).

Слід зазначити, що кафедрою парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії під час науково-дослідних робіт у 2013–2014 роках обґрунтовано доцільність навчальної дисципліни «Елітознавство» як нормативної в програмах професійної підготовки магістрів державного управління, напрацьовано матеріал для цієї дисципліни, розроблено робочу навчальну програму та методичні рекомендації для опанування «Елітознавства» як факультативної дисципліни програми професійної підготовки магістрів державного управління за спеціальністю «Парламентаризм та парламентська діяльність», а також її практично апробовано у грудні 2014 р. (згідно з наказом президента Національної академії від 26 травня 2014 р. № 159).

Серед основної літератури, рекомендованої для опанування навчальної дисципліни, – перший в Україні підручник «Елітознавство» (підготовлений науко-педагогічними працівниками кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії за загальною редакцією В. А. Гошовської), який рекомендовано Міністерством освіти і науки України як підручник для студентів вищих навчальних закладів.

Метою факультативної дисципліни «Елітознавство» є формування еліти в державному управлінні, зокрема її

громадянських та управлінських компетентностей на основі елітологічних знань, цінностей і лідерства. До особливостей цієї навчальної дисципліни слід віднести таке.

- Об'єктом вивчення дисципліни «Елітознавство» є еліта як багатоаспектне явище; предметом вивчення – різноаспектні знання про еліту в державному управлінні та особливості й механізми її формування на основі елітологічних знань, цінностей і лідерства.
- Дисципліна «Елітознавство» має міждисциплінарний характер. Вона інтегрує відповідно до свого предмету знання з інших освітніх і наукових галузей: елітологічних, державно-управлінських, філософських, політологічних, соціологічних, юридичних, економічних, психологічних та ін.
- За формами та методами проведення занять «Елітознавство» – це дисципліна тренінгового типу, вона насичена практичними вправами та психологічними тестами, іншими активними методами навчання.
- Під час опанування навчальної дисципліни «Елітознавство» слухачі отримують комплекс знань щодо: теоретичних, історіографічних, методологічних основ елітології та елітознавства; сутності сучасного лідерства в державному управлінні; особливостей формування й розвитку еліти в державному управлінні різних країн світу, зокрема країн Європейського союзу.
- Під час практичного заняття у слухачів формуються уміння застосовувати критерії елітності в державному управлінні, оцінювання лідера та інституції в державному управлінні, використовувати в Україні кращий зарубіжний досвід формування й розвитку еліти в державному управлінні, формування й розвитку еліти в державному управлінні, а також навички: визначати еліту в державному управлінні за різними критеріями; формувати цінності; визначати особисті цінності, систему цінностей, які конструктивно впливають на ефективність здійснення функцій державного управління; визначати спільно цінності колективу – організації в системі державного управління, або його окремого підрозділу; самоаналізу емоційного інтелекту; визначати вплив емоцій на прийняття рішень та ефективність роботи в органах державного управління; сприяти формуванню та укріпленню морально-ціннісних основ поведінки лідера, його особистісно-моральної відповідальності; аналізу світового досвіду формування й розвитку еліти в державному управлінні та виокремлення особливостей, чинників та позитивних моментів, які можна використати в Україні; застосування елітологічних знань в державному управлінні України, зокрема щодо принципів та механізмів формування еліти в державному управлінні України.
- Проведення занять з цієї дисципліни в останню навчальну сесію дозволяє закріпити у слухачів знання, уміння та навички, отримані протягом усього періоду навчання за магістерською програмою, а також у комплексі з новими, елітологічними, знаннями, уміннями та навичками сприяє формуванню елітної особистості слухача.
- Формування зазначених компетентностей відповідає таким кваліфікаційним рівням Національної рамки кваліфікацій [3]:

8 рівень – здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інновацій-

ної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики;

9 рівень – здатність визначати та розв'язувати соціально значущі системні проблеми у певній галузі діяльності, які є ключовими для забезпечення стійкого розвитку та вимагають створення нових системоутворювальних знань і прогресивних технологій.

- Отримані знання, уміння та навички є важливими для якісного здійснення функцій державного управління, зокрема на керівних посадах в системі державного управління і сприятимуть служінню Україні шляхом добросовісності та поваги, коли керівник інтегрує цінності та етичні норми та особистою поведінкою їх демонструє, показує приклад відданості ідеї служіння, позитивно мислить, вчить та навчається від інших, надихає інших до прагнення досконалості, розвиває взаємодію персоналу, заохочує відкриті конструктивні стосунки між працівниками, довіряє і слугує прикладом довіри для інших, ефективно управляє персоналом та організовує роботу колективу.

Специфічність процесу опанування елітологічними знаннями при професійній підготовці магістрів державного управління зумовлена, насамперед, практикоспрямованістю (магістр державного управління повинен отримати знання разом з уміннями, а ще краще з навичками їх застосування в практичній діяльності); необхідністю поєднання традиційності, сучасності та інноваційності в державному управлінні.

З огляду на вищезазначене і те, що слухачі магістерської програми напряму «Державне управління» вже мають вищу освіту та, як правило, досвід державно-управлінської діяльності, навчальний процес має спиратися на принципи андрагогіки.

Вважаємо, що у процесі навчання слід застосовувати три основних підходи:

- 1) пізнавальний підхід (слухачі отримують комплекс елітологічних знань);
- 2) діяльнісний підхід (дозволяє сформувати уміння та навички через практичні вправи під час занять);
- 3) ціннісний підхід (сприяє формуванню елітної особистості). Набуті знання, уміння та навички, які не зорієнтовані на певні (загальнолюдські, демократичні) цінності зводять нанівець навчання, бо не сприяють формуванню елітної особистості.

Важливим є застосування інтерактивного та особистісно-орієнтованого навчання. Інтерактивне навчання відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників навчального процесу. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і викладач, і слухач є рівноправними суб'єктами навчального процесу, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють. Безпосередньо, сама організація інтерактивного навчання передбачає моделювання різноманітних життєвих ситуацій, спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин та відповідної ситуації, використання рольових ігор. Інтерактивні технології включають: фронтальні технології, технології колективно-групового навчання, ситуативного навчання та навчання у дискусії. Серед інтерактивних методів широко використовуються такі як: мозковий штурм, мікрофон, коло ідей, робота в малих групах, займи позицію, прес-метод, акваріум, подорож, рольові ігри та інші.

Особистісно-орієнтоване навчання на основі цінностей дозволяє сформувати аксіологічні (ціннісні) харак-

теристика слухачів, зокрема їх соціально-особистісну компетентність.

Зауважимо, що соціально-особистісна компетентність – це якісна характеристика особистості, здатність адекватно оцінювати навколишню дійсність на основі власних знань, уміння вибудувати свою поведінку відповідно до визначених цілей, суспільних цінностей та норм. Ця компетентність включає такі складові: відчуття власної гідності; емпатія; взаємоповага; визнання необхідності йти на компроміс; відповідальність; визнання прав людини як комплексу загальнолюдських цінностей для підтримки миру, справедливості і соціальної єдності. Оволодіння даною компетенцією здійснюється на основі дидактичного підходу до навчання «через» демократію [1, с. 38–39], який має застосовуватися під час занять з елітознавства.

Аудиторні заняття з факультативної дисципліни «Елітознавство» (Національна академія, 2014 р.), в межах двох кредитів загального часу, включають 6 навчальних годин лекцій та 14 – практичних занять. Значна частина теоретичного матеріалу має бути опанована слухачами самостійно до аудиторного заняття, під час якого лише уточнюються окремі теоретичні положення та відбувається їх активне обговорення у міні-групах та разом всією групою.

Так, час на лекцію поділено на дві частини: лекційний матеріал, який доповідає (уточнює) викладач, та обговорення (одна третина часу) слухачами в міні-групах та спільне обговорення групою. Зокрема, обговорення історіографічних основ елітології та елітознавства, що включає розвиток уявлень про еліту, її місце, роль та способи формування від проелітних вчень стародавнього світу до XXI століття потребує певних знань слухачів, самостійне опрацювання теоретичного матеріалу.

Аудиторні практичні заняття з таких тем, як: «Критерії елітності в державному управлінні»; «Лідерство еліти в державному управлінні»; «Формування та розвиток еліти в державному управлінні» передбачають міні-лекції (лекції-нагадування, уточнення протягом 10 хвилин) та різні інтерактивні форми навчання, про які йшлося вище.

Отже, опанування елітологічними знаннями при професійній підготовці магістрів державного управління є складовою механізмом формування та розвитку еліти в державному управлінні. У зв'язку з цим необхідне: посилення елітологічного блока навчальних дисциплін у магістерській програмі напряму «Державне управління»; виокремлення навчальної дисципліни «Елітологія» (або «Елітознавство») як нормативної навчальної дисципліни; використання сучасних андрогогічних підходів у навчальному процесі.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку стосуються конкретизації навчальних технологій для опанування різних елітологічних тем при підготовці магістрів державного управління.

Література.

1. Навчасмо демократії : Базові матеріали з освіти для демократичного громадянства та прав людини для вчителів / Р. Голлоб, П. Крапф, О. Олафсдоттір, В. Вайдінгер; ред. Р. Голлоб, П. Крапф, В. Вайдінгер; Пер. з англ. та адапт. Л. І. Парашенко. – К. : Основа, 2011. – Т. 1. – 164 с.

2. Навчальний план / Національна академія державного управління при Президентіві України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://academy.gov.ua/?lang=ukr&tip=dop&tipn=Page&page=25>.

3. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>.

4. Про національну академію / Національна академія державного управління при Президентіві України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://academy.gov.ua/?lang=ukr&tip=dop&tipn=Page&page=18>.

5. Сурай І. Г. Формування й розвиток еліти в державному управлінні України : дис. ... докт. наук з держ. упр. : 25.00.03 / Сурай Інна Геннадіївна. – Київ, 2014. – 553 с.